

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Antonii Mariae Gratiani A Burgo S. Sepulchri Episcopi Amerini De Vita Joannis Francisci Commendoni Cardinalis Libri Quatuor

Graziani, Antonio Maria

Parisiis, 1669

Cap. XVII. De Rege cupiente divortium cum vxore facere, & per
Commendonum dissuaso.

urn:nbn:de:hbz:466:1-9616

filio, atque arte superari, nec omnino magnâ mole illa confringi, aut amoliri saxa; tamen huic præter spem objecto scopulo negotium hæsit, ac tum dilatum, pòst etiam totum omissum est.

*De Rege cupiente divortium cum uxore facere,
per Commendonum ab tali consilio
abducto.*

CAPUT XVII.

AD cætera intestina mala, quibus vrgeri Polonia videbatur, accessit aliud gravius multò, ac periculosius, vnde tragici illi Angliæ motus, & ex pari causâ par quoque exitium haud dubiè imminebat, si in Commendono, aut minùs fidei, aut minùs industriæ, animique inventum fuisset. Regem pugnacem in vitiis suis ingens cupido inceserat vxoris repudiandæ, cuius in matrimonio decimum jam annum agebat. Primum huic cum Isabella Ferdinandi Cæsaris filia conjugium fuerat, ne id quidem ipsum satis concors, aut diuturnum, quæ cum sine liberis decessisset, Barbaram, de qua suprâ mentionem fecimus, amore ejus, atque illecebris irretitus, ipsâ maximè aduersante matre, sibi copulavit, brevique amissit, quòd mulier meretriciis imbutâ artibus, dum assiduis medicamentis, sibi conciliare partum studet, pro fœtu morbum concepit, eoque absum-

pta interiit. Hujus desiderio Rex diù in mœrore, luctúque fuit, ac ne perseveraret in cælibatu, magis suorum hortatu, & aliquâ cupiditate liberorum, quàm sponte sua fecit, quo indignitas proximi cum privata, ac famosa connubii levaretur, & simul inopia non dispari se jungendi, Legatos ad Ferdinandum Cæsarem vnam ex fororibus Isabellæ prioris vxoris petitum misit: nam Ferdinando fœcunda proles vndecim filiarum erat; ac ne ipsi quidem facile singulis ob multitudinem invenire viros Majestati suæ non indecoros. Sed quia matrimonia in tam arcta affinitate scitis, & jussis Ecclesiæ prohibentur, postulatum à Julio III. Pontifice Maximo est, vt lege solverentur; quod cùm difficulter impetrarent, tergiversante Pontifice rari, & parum fausti rem exempli inducere, tandem summis ab vtroque Rege adhibitis precibus, summè conducere vtriusque Regni rationibus eam renovari affinitatem contendentibus, annuit Pontifex, atque legis veniam dedit. Ita Catherina vidua, quæ antea Federico Mantuanorum Duci nupta fuerat, ad Augustum in Poloniam, atque in sororis thorum deducitur. Omnino communi errore in matrimoniis jungendis laboratur, vt non mores, non ingenia pensentur eorum, quibuscum agenda omnis vita sit; sed vna commodorum, aut inconsulti, & citò desituri amoris ratio habeatur: Hinc plenæ discordiarum domus. Id cùm privatis adversum, tum ferè Regibus vsu venit, quibus non solùm

cognitæ, aut visæ nunquam sunt, quas in lecti, in liberorum, in vitæ, & fortunarum, & rerum omnium societatem asciscunt : sed plerumque longinquis in terris natæ, sermone, ritu, institutione diversæ ad eos adducuntur, vt mirum videri non possit, si qui more, ac pæne naturâ inter se dissimiles sunt, non facilè inde sensibus, & voluntate jungantur : atque adeò evenit sæpe, vt vnde necessitudo, atque amicitia quæritur, inde odia, inimicitia, ac interdum sæva etiam bella oriantur. Augustus recentibus novæ nuptæ amplexibus, obsequiisque delinitus primò lætari novo conjugio est visus. Mox vbi fatietas ex multa copia orta, & suo vterque vivere, & nosci ingenio cœpère, paulatim digredi, ac secumbere, nec illa mariti amores, ac incontinentiam tacita ferre, & ipse eo in dies magis alienari, donec non Regni, non fortunæ consors, non itinerum comes, deserta, spretaque Radomii seponitur : tertiumque jam annum separati agebant, quotidieque diffidium, quâ Regina questibus, quâ perviciâ Augusti augebatur. Et Ferdinandi Cæsaris injuriam filiæ querentis, & interdum minarum aculeos in generum jacentis crebræ litteræ, legationesque non remedium, sed irritamentum ad Augusti animum cupiditatibus suis mirè cedentem fuère. Causæ tam alienati ab ea animi Regis variæ traduntur. Vulgò ferebatur Augustum muliebrem mundum atque omnem vestium apparatus, qui Barbaræ fuerat, cujus desiderium in animo ejus

novæ non extraxerant nuptiæ, Catherinæ munus danti, quàm accipienti gratius obtulisse : ab illa negante turpis, atque impudicæ ornatum, cultumque veram decere Reginam, mariti donum, quamquam magni pretii rejectum, altiúsque id in Augusti animum penetrasse, atque inde ortum initium diffidii. Plerique alii aiebant non convenisse mores, & Polonos, Germanósque pæne naturâ diffidere : ac Polon^{us} quidem, quemadmodum in aliena terra, alieni ritus, linguæ, vestitus, totiúsque vitæ consuetudinis mirus est imitator, statimque se ad eorum format, atque fingit arbitrium, vsumque, apud quos vivit, ita in sua peregrinum non facile admittit, aut patitur, morem, & tam ipse apud externos, ne rideatur, moribus patriis abstinet, quàm inter suos ridet, atque aspernatur alienos. Rex præter hanc ingeniorum dissimilitudinem, quam utique se toleraturum fuisse aiebat, comitali morbo visu, oréque fædo, ac deformi eam corripere solere affirmabat, ejus morbi se non aspectum solùm, sed cogitationem quoque ipsam horrere. Præter hæc fides quoque ejus in gravi suspectione, atque culpa ponebatur, quasi ementiri partum, suppositumque alienum filium alere pro suo tentasset. Alii medicamentis partum abegisse sibi mariti, atque gentis odio infimulabant : quamquam id quidem nec Rex ipse pro comperto affirmavit unquam, & spectata probitas, & innocentia Reginæ satis refellere videbatur : de co-

mitiali morbo constantior fama erat : cæterùm
 probri vllius infimulare eam adeò nemo vnquam
 est ausus, vt veram pudicitia laudem præconiùm-
 que & Rex, & cæteri omnes illi semper tribue-
 rint : sed siue ab iis causis, siue fato aliquo, seu
 iusto numine peccata eorum vlciscente, à consue-
 tudine eius, suprâ quàm existimari, aut credi po-
 test, Augustus abhorrebat. Adeò vt de via, &
 ratione, si qua inveniri posset, amoliendi illam
 matrimonio suo occulta consilia habere cœperit.
 Non desunt vnquam, qui Regum quantumvis
 pravas cupiditates acuant, incitentque, ignavi
 assentatione pessimâ, & vitiorum altrice, & gra-
 tia parente, alii quò difficilem, & præcipitem in
 locum deductos obstringant sibi, atque obnoxios
 habeant. Augustus & cum intimis rem coquebat,
 & hortatu eorum cum Ucangio Archiepiscopo
 Gnesnensi, & Painevio Cracoviensi Episcopo
 communicaverat ; vtriusque consiliis implicito
 ancipiti curâ, negotiòque Rege opus erat. Sed
 Ucangius etiam novis, ac turbidis rebus lætaba-
 tur ; atque ab hoc maximè fota Regis spes ad-
 ditusque ad audendum est animus. Ratio agen-
 dæ rei composita, vt Rex idoneos præpararet
 homines, qui Equitum nomine, in cuius ordinis
 manu Respublica Polonorum est, palam in senatu
 ab se postularret, quando maximè interesset Rei-
 publicæ Regem filios procreare, vt aut cum Re-
 gina habitaret, liberis operam daret, aut pro-
 meret causam cur ab ea tam diu sejunctus age-

ret. Cùm Rex impediri religione se respondisset, quòd justum sibi conjugium cum vxoris suæ sore non esse intellexisset, tum ex auctoritate gentis Legati ad Pontificem maximum dirimendo matrimonio mitterentur. Hæc quamquam studiosè occultabantur, ne quid antea emanaret, quàm omnia, vt res poscere videbatur, instructa essent, tamen & comperta Reginae erant, & Commendonum ipsum nihil fugiebat, qui Anglicam tempestatem animo prospiciens, tantàmque sibi molem negotii imminere, intentissimâ in id curâ excubabat. In eo verti negotium omne rebatur, si res in apertum non erumperet, & illa ad Pontificem Legatio non decerneretur. Nam si palam Rex in causam descendisset, publicam suorum auctoritatem, postulatúmque ferens, tanto præterea studio hæreticorum adiutus, qui se locum aut gratiâ, & opibus apud Regem crescendi, aut eum à Pontificis maximi amicitia, fidéque avertendi nactos rebantur, quomodo fisti res posset, non cernebat. Rex ipse hunc maximè suis inceptis adversarium timebat, in multis aliis expertus quàm cum acri, & intento res sibi esset futura. Tentare fidem, quòd omnia summâ religione, atque constantiâ septa, obfirmatâque antea senserat, non ausus, tantam viri vim lenire, omnique cum humanitatis, atque officii genere sibi devincire contendebat, beneficiis quoque ac liberalitate demereri: sed nullus apud Commendonum largitioni locus fuit: professus

fessus enim gratiam recipere, rem constantissime semper remisit. Rex inde studio ejus magis incitatus per Petrum Miscovium Plocensium Episcopum designatum, quo intimo consiliorum ministro utebatur, Commendono institit suam ad Cardinalatum commendationem offerre diligentem, accuratamque, & addebat ad persuadendum Miscovius, cum aliorum Regum rogatu externos, & Romanæ civitati ignotos in illum ordinem Pontifices Maximi sæpe cooptassent, haud dubium videri, quin Regi Poloniæ hominem magnis in Rempublicam meritis commendanti gratificaturus Pontifex foret, præsertim quòd ex quo regnare Augustus cœpisset, nemini eum honorem petiisse constaret. Quin & missurum deditâ operâ Romam, qui hoc summis precibus à Pontifice contenderet, Regem pollicebatur. Ille haud magis cupidine honorum, quàm antea munerum suam labefactari constantiam est passus, & qui in ipsa Urbe suffragatores nunquam quæsisisset, ne Regis quidem vsurum commendatione respondit ad eum honorem, cui se parem non duceret. Et cum vni Pontifici Maximo operam, & fidem obligasset suam, non alterius quàm Pontificis judicio sua merita, seque existimari debere; vetuitque verbum vllum ea de re Romam scribi, in eoque ita perstitit, vt Miscovius, qui eum præcipuâ benevolentiam colebat, mecum sæpe questus sit, eum dignitati suæ ineptè deesse, qui vltro sese offerentem fortunam

contumaciter repelleret: non fanè parvo moderationis, & abstinentiæ documento, cùm neque dubia spes ostendi, neque adversari mos videretur, & plura, & recentia exempla extarent eorum, qui Regum gratiâ in eum dignitatis gradum ascendissent, & tum quoque niti quidam dicerentur. Sed is mos tantùm abest, vt probandus, imitandúsque Commendono videretur, vt dicere soleret non aliunde graviora, aut plura detrimenta Romanæ rei esse importata. Dum enim quidam ejus, ad quem venerint, non à quo missi fuerint, gratiæ serviunt, & in rem missi publicam, suam agunt privatam, eos non solùm liberè, ac fortiter mandatum munus non obire, sæpe de fide, atque officio decedere, sed semel cupiditate, atque ambitione prolapsos, ipsam quoque Rempublicam prodere, per cujus opes crescere animo destinarunt. Quod Pius Quartus Pontifex Maximus serò quidem post lectos ab se in Senatum quosdam suspicionis ejus maculâ aspersos, sed aliquando sensit, decretóque scivit, ne cui Regis, aut Principis, ad quem Legatus fuisset, ejus ad honores commendatione vti liceret; qui fecisset, ei noxæ esset. Augusto quanto admirabilior hæc integritas, invictúsque adversus omnem cupiditatem, & gratiam animus erat, eò acriùs objecturum se conatibus suis eum suspicabatur. Laudibus igitur eum ferre, industriam, prudentiam, fidem, pietatem omni sermone prædicare; traditos; commendatósque ab

eo augere, ornareque, hæreticos edictis coërcere; denique vt cum Senatore Regni sui de Republica conferre, consilium exquirere, & plerumque vti. Hæc incusserant metum Reginae, ne Commendonus ad iuvandum inceptum Regis suscepisset, quam illi suspicionem malevoli quidam inculcaverant; cuius ignarus Commendonus rediens à Russia Radomiam, ad visendam eam, etsi suspectum id Regi intelligebat, divertit. Benignè admodum hospitio acceptus, post epulas remotis arbitris Regina omnia, quæ machinari Regem senserat, Commendonum edocuit, quæque sibi objicerentur refutavit: inde quantâ injuriâ, & quàm indignè afficeretur, multis cum lachrymis exposuit: Regis nomen nunquam aliter quàm summo cum honore vsurpans, omnemque ab eo culpam in quosdam, qui plurimum gratiâ malis artibus quæsitâ apud eum valerent, avertens. Commendonus bonum animum habere eam, & causæ, & innocentia suæ fidere iussit, sibi & ante omnia explorata, & præparatos è Catholicis probos, & recti amantes, qui si moliti aliquid adversus eam hæretici fuerint, se eis audacter opponant, nec vlla in re officio suo se defuturum. Hac mota oratione Regina simpliciter aperuit quæ delata ad se de illo essent. Per eum cum Pontifice Maximo de suo dirimendo matrimonio agi jam cœptum, atque ipsum, quo Regi gratificetur, huic rei favere, neque si adversaretur tanto in honore, at-

que dignitate apud impotentem cupiditatis huius futurum, quæ tamen nec credita ab se esse, cum contraria famæ sint, quæ de ejus integritate, ac religione circumferretur, nec celare eum voluisse. Pauca adversus hæc Commendonus: atque illud primum sanctè affirmat, se cum Rege ea de re verbum nullum vnquam esse locutum; cæterum ad se quod attinet, sic vitam instituisse, vt non opinantium, aut obtreçantium sermonibus, sed rectæ mentis conscientia stare, & in omni negotio fidem suam rebus quàm verbis purgatam, probatamque mallet: Quæ Cæsari fratri, quæ familiæ vniversæ cum Pontifice Maximo gratia, & benevolentia intercederet, & cum parente suo viro optimo, & sanctissimo intercessisset, satis quidem ab hoc metu securam eam reddere debuisse. Sed Pontificis ipsius fide multò securiorem esse eam debere, qui quod divinam vim, atque sanctitatem habet, id vt rescinderet, nullius mortalis gratiæ, aut dignitati daturus vnquam esset. Tum verò Regina dextram ejus amplexa effuso fletu, per sacerdotium, quo præditus esset, per virtutem ejus, nomenque, & existimationem, quam partam apud omnes bonos haberet, per parentis sui memoriam, cui charus ipse in primis fuisset, orare eum, atque obsecrare instituit, vt solicitudini suæ subveniret, seque indignè proditam, desertam, abjectamque ab omnibus vnus pro officio, & fide sua tuendam susciperet, atque hæc adeò demissè: & tam

solicitudini

crebris inter fletum , lacrymâsque singultibus e-
 git , vt Commendonum tam claræ , tantique
 fastigii feminæ miseratio confunderet. Consola-
 tus eam , suâmq; illi fidem , studium , diligen-
 tiam non defuturum pollicitus discessit. Petrico-
 viæ Rex cùm frequens Concilium convenisset
 per eos , quibus data provincia erat , quod antè
 diu concoxerat , occultéque habuerat , consi-
 lium proferre institit. Bifariam Poloni de Repu-
 blica coëunt. Rex cum Senatu , in quem Episco-
 pis , Palatinis , Castellanis (hæc sunt honorum ,
 & magistratuum vocabula apud eos) jus est ve-
 niendi , centum & quinquaginta ferme homini-
 bus , cùm omnes adsunt , quod haud scio an
 vnquam accidat , consultat. Equites , quo ex or-
 dine Senatores leguntur è singulis regionibus (in
 plures autem Poloniæ Regnum dividitur) binos,
 ternosque , aut plures etiam Legatos ad Conci-
 lium mittunt , qui de Republica in medium con-
 sultant (terrestres Nuncios ipsi appellant) ii separa-
 tim conveniunt , & quæ visa fuerint ad Regem ,
 & Senatum referunt. Hi nuncii initio ad id mo-
 dò mittebantur ad Concilia , vt decreta Senatus
 domum ad suos renunciarent : sed sub Augusto
 novam , & veluti Tribunitiam potestatem inva-
 serant , cùm ex licentia sacrorum audaciores ad
 omnia facti fuerint , ipso fovente eos Augusto ,
 minuere dignitatem Senatus optante , & ipse cu-
 piditatibus suis licentiùs indulgere. Hinc citiùs ,
 quàm ipsi sperassent , omnis ferme Respublica

sub arbitrium Equitum iit : non tributa decerni , nisi accepissent , non leges fieri , quas ipsi non probassent , nihil denique pati in Republica , nisi ex auctoritate , & libidine eorum agi , omnibus aliis intercedere ; nec dicto audientem fore nobilitatem denunciare. Ipse interdum Senatus , penes quem publici Consilii majestas , correptus , atque acerbis verbis objurgatus ab iis est. Quin Senatorum quidam omisso amplissimo ordine transire ad Equites ; creatique Nuncii malebant , quò populares haberentur , plúsque in Republica pollerent , & vnus , qui cohibere vim eorum poterat , Rex , incitabat. Inter hos Commendonus è Catholicis acerrimum , atque optimum quemque familiaritate , & benevolentia conjunctum habebat , à quibus & de rebus , quæ religionis causam attingerent , edocebatur , & ipsi consilia cum eo conferebant. Itaque cum referente Ostrorogio quodam diserto homine , ac nobili in primis viro , & summo hæretico , de Regina agi cœptum esset , quâ sterili , ac filios non gignente Reipublicæ opus non esse injecerat ; adversantibus , qui à Commendono instructi erant , magnis contentionibus est certatum. Ad extremum & hæretici tenuère vt rogaretur Rex , vt in gratiam cum Regina rediret , cumque ea conjunctè , & amanter viveret , neque liberorum spem suis præcideret ; & Catholici , vt omnis repudii , dirimendique matrimonii mentio omitteretur. Ut ventum in Senatum est (in quo Rex

de industria adesse noluit, seu pudore absterritus, five ex dictis Nunciorum, quæ respondenda sibi essent, meditaturus) idem Ostrorogius summam Reipublicæ agi præfatus, copiosâ oratione Senatui est adhortatus, Ut non præsentibus modò rebus confulerent, sed longè in posterum, quod sapientiam eorum deceret, prospicerent. Vivo Rege non alium rectorem desiderare Rempublicam, sed hominem eum, & progressum ætate, & morti etiam obnoxium: Rempublicam æternam esse oportere, quam, si quid Regi humanitus accideret, in cuius manus venturam? Sic eum de se, sic majores ejus meritos, ut non ipsum modò regnare, sed in ipsius manere domo Regnum velint, quod quæ fieri ipso filios non suscipiente posse? Filios porro qui suscipiat tertium jam annum sepositâ, & procul habitâ vxore? ipsorum esse partes, qui parentum sanctitatem apud Regem meritò obtinerent, eum in gratiam cum Regina reducere: eodem tempore & Poloniæ populis spem propagandæ Regiæ stirpis ostendere, & exemplum parum integrè culti conjugii ab hominum oculis amovere; ne spretum inde in malum publicum erumperet. Et paucos hæc quò spectaret oratio, fallebat, quòd gravis jam esse hujus rei fama cœperat, & ut assentatio, & negligentia publicè ferè prævalent, etiam qui Regiæ injuriâ movebantur, respectu Regis filebant. Ucangius, qui Senatus ob Archiepiscopalem dignitatem erat princeps, sequenti die in Senatu,

quæ Equites movissent , exposuit Regi , adjecit-
 que Senatus verbis , quæ apta rei sunt visa. Rex
 ad mœstítiam compositus posse ab se & Reipub-
 licæ occupationes opponi , quibus curis disten-
 tus per hoc omne tempus fuit , & morem majo-
 rum , quibus placuisset Reginas à publicis con-
 siliis abesse , questósque sæpe multos matrem
 suam , dum vixit , nimis se publicis rebus im-
 miscere solitam , quòd ferè secuta virum , fi-
 liúmque Concilia Regni habentes sit , sed prom-
 pturum se apud eos simpliciter , quæ animum
 » obturbant suum. A probis , & in scientia divina-
 » rum rerum apprimè versatis hominibus injectam
 » sibi religionem esse , negantibus justi conjugii
 » jus sibi esse cum Regina , cujus sororem antea in
 » matrimonio habuisset. Hinc se vehementi con-
 » flictari curâ , ne incestis implicitus , & pollutus
 » nuptiis, Deuram in se quotidie magis incitaret ,
 » petere ab iis , vt se consilio juvarent. Respon-
 » sum ab Ucangio rem non esse hujusmodi , de
 » qua statim dicendæ sententiæ viderentur. Ita
 » spatium ad cogitandum , componendúmque con-
 » siliium est sumptum. Ucangius Episcopus om-
 » nes , qui tum præsentés erant , & præterea ex sa-
 » cerdotum ordine quicumque aliquam doctrinæ
 » opinionem in sacrarum litterarum studiis habe-
 » rent , convocavit in Templum , & ad Commen-
 » donum misit simul significatum , de qua re id
 » Concilium esset habiturus , simul quæsitum , an
 » ipse adesse vellet , qui cum maximè velle respon-
 » disse,

diffet, sequenti die manè summo in Templum perrexit: Ventum ad certamen, idque vni sibi excipiendum, sustinendumque esse existimans, quando Episcoporum in aliis animus, & audacia, in aliis fides desideraretur. Confedit medius inter Episcopos Commendonus, in eum omnium oculis, auribusque intentis. Tum Ucangius Regem cum se solvi non potuisse existimet, divinâ lege, quæ est de matrimoniis inter conjunctos affinitate, quanta illi cum Regina esset, non ineundis, statuisse cum ea sibi divortium faciendum esse. Hæc dicentem Nicolaus Volcius Uladislaviensium Episcopus interpellavit, negans Regem ita esse locutum. Tum Padnevius Cracoviensium Episcopus Regem ait admonitum à suis, oratumque, ut cum Regina pro conjugii sanctitate, quo obstricti inter se essent, viveret, objecisse religionem, quâ se diceret deterreri, propterea quòd vereretur, ne lege, quæ matrimonio inter se tam propinquos jungi verat, ita tenerentur mortales, ut eâ exsolvi vlllo modo ipse potuerit; proinde Episcoporum de eo sententiam rogasse, ut eorum potissimum consilio vteretur, qui divinarum rerum, & sacrorum interpretes sunt constituti. Id excipiens Ucangius Commendonum oravit, ut ipse eos doceret, quid consilii ad Regem super tanta re afferrent. Ille nihil cunctatus, ac si rem in tam celebri, ac frequenti cœtu explicuisset, seque palàm indicasset, fisti vel ruentem jam posse sperans. Et rem Rex,

Bb

cop. hanc abest à ms.

» inquit , rite , & sapienter fecit , qui de quo illi
 » incussa religio fuit , haud alios , quàm Episcopos
 » consulere elegit ; & ego à vobis statim ei occur-
 » sum , omnémque ex animo ejus scrupulum con-
 » tinuò erutum malle , quàm de re minimè du-
 » bia deliberando speciem dubitantium præbere ,
 » & Regis augere hæitationem : Matrimonium
 » rem inter mortales sanctissimam esse , & J E S U
 » C H R I S T I voce sancitum , & præceptum , vt
 » quos Deus conjunxit , homo non separet. Pau-
 lum hïc orationem interpellans Ucangius : Re-
 » cte , inquit , sed , vt ego audiui , est apud Jurif-
 » consultos , quod initio constare non potuit , id
 » ne tempore quidem perfici , aut invalescere. At-
 » qui , inquit Commendonus , hæc inter propin-
 » quos conjugia maximè constare , & jungi initio
 » poterant , nullo enim vel Dei jussu , vel naturæ
 » lege , sed tantùm instituto , ac decreto Ecclesiæ
 » prohibentur , cui cùm in honorem duorum Re-
 » gum Pontifex Maximus jam derogavit , tum
 » ipsos illo decreto amplius non teneri : nam quod
 » Levitico præcepit Deus , Sororem vxoris tuæ in-
 » pellicatum non accipies , ad hanc rem non per-
 » tinere ; subjecisse enim illico Deum , Non rele-
 » vabis turpitudinem ejus adhuc illâ vivente : & il-
 » lud in Evangelio , Non licet tibi habere vxorem
 » fratris tui , eandem rationem habere vetantis vi-
 » væ conjugis sorori corpus miscere , aut detractam
 » fraterno lecto vxorem sibi incestis nuptiis con-
 » jungere. Ergo , inquit Ucangius , ad eundem

de Labij

reue-

Pontificem Maximum est Regi confugiendum , “
 qui quos lege solvere potuit , quâ jus ineundi ta- “
 le conjugium adimitur , profectò dirimendi quo- “
 que ex auctoritate sua conjunctos potestatem ha- “
 bebit. Longè verò aliter se res habet , inquit “
 Commendonus , nam postquam legis , ex qua “
 jus connubii non erat , sublatâ vi , maritali se fœ- “
 dere junxerunt , tum verum , & justum inter- “
 cedit matrimonium , quod dirimi , aut solvi nul- “
 lius mortalis ope jam possit , tantâ est religione , “
 ac sanctitate ab ipso Deo munitum , & confirma- “
 tum ; & potestatis quidem Pontificis fuit iis ve- “
 niam legis dare , sed devinctos jam matrimonii “
 vinculis dissolvere , nec Pontifex Maximus , nec “
 mortalium quisquam potest , quemadmodum o- “
 leum si in ignem non injicias , non incenditur , “
 at idem si in ignem effuderis , continuò concipi- “
 pit flammam , nec jam voluntate , & permissu a- “
 lieno , sed sponte , ac naturâ suâ ardet , sic vt ex- “
 imi , aut vindicari ab incendio nullo modo pos- “
 sit , nisi aut ipsum absumptum , aut ignis extin- “
 ctus fuerit. Pari ratione matrimonia inter con- “
 junctos iniri non posse Ecclesiæ lege interpositâ , “
 sed legem si sustuleris , oleum in ignem injeceris : “
 tum rectè conjunctum conjugii fœdus naturam , “
 aut vim suam assequitur , quæ est hujusmodi , vt “
 abrogari , aut rescindi nullâ re , nisi morte pos- “
 sit. Mulier alligata est legi , quanto tempore vir “
 ejus vivit ; quòd si dormierit vir ejus , liberata “
 est à lege , cui vult nubat. Iis qui matrimonio “

» juncti sunt , præcipio non ego , sed Dominus ;
 » Qui vxorem suam dimittit , & aliam duxerit , a-
 » dulterium committit super eam ; & si vxor dimi-
 » ferit virum suum , & alteri nupserit , mœchatur :
 » quod quî fieret , si per remissum vxori nuncium
 » matrimonii vis solveretur ? Propter hoc dimittet
 » homo patrem , & matrem , & adhærebit vxori
 » suæ , & erunt duo in carne vna. An hac potest
 » necessitudine obstringi quidquam arctiùs ? Atque
 » hæc divino sunt consilio , atque voce sancitæ ma-
 » trimonii leges ; quibus nemo mortalium manus
 » attulerit. Secundùm hæc Anglicas tragœdias ,
 » ferósque illos casus , atque eventus Angliæ , quos
 » ipse cognitos habebat , recensendo ordine mul-
 » tis verbis copiosè , vehementer , & propè tragi-
 » cè exposuit , sic vt qui aderant magnopere ani-
 » mis commoveri , atque exhorrescere viderentur.
 » Adjecit , atrocia quidem hæc , & auditu gravia ef-
 » se , sed eo magis deslenda , quòd Ecclesiasticis ho-
 » minibus , & Insulæ Archiepiscopo auctore Hen-
 » ricus maximè ad cupiditatem dimittendæ vxoris
 » esset incitatus , qui dum Regis studiis obliti mu-
 » neris sui blandiuntur , & ad ejus voluntatem lo-
 » quendo gratiam aucupantur , nolle se commemo-
 » rare quas pœnas singuli Deo persoluerint. Id ran-
 » tùm dicturum , non ipsos solùm dignitate , atque
 » fortunis , spoliatos , sed omnem inde Ecclesiasti-
 » cum ordinem strage ingenti afflictum , fundituf-
 » que eversum in Anglia fuisse. Adjecit inde duos
 » Henricos ætatem nostram Reges , alterum Angliæ ,

alterum Gallia tulisse; hos dispares animis par ad
 imitandum, cavendumque exemplum homini-
 bus præbuisse, insigni utrumque iudicio Dei no-
 bilitatum. Gallum quidem fidei in matrimonii
 sanctitate non violanda, quam adeò constanter
 coluit, ut cum uxorem familiâ longè infra ma-
 gnitudinem suam positâ duxisset, eaque quintum
 jam annum nullum enixa partum, haud dubia
 signa sterilitatis dedisset, nec fratres Regi essent,
 quorum liberi exciperent, & intra domum con-
 tinerent Regnum, & Gallia omnis charitate
 Henrici stirpem ex eo precibus, votisque expo-
 scere vehementer sollicitaretur, & ipsa vxor non
 gravatè cessura thoro, seque in septa sacrarum
 virginum abditura fuerit, ne spem, optatâque
 tot populorum vna diutiùs moraretur; tamen
 omnibus rebus antiquiorem religionis, & con-
 jugii fidem habuit, nec admittens quidem auri-
 bus cohortationes eorum, qui aliter consulebant.
 At Henricum Anglum, quem ex summo, & vir-
 tutum ingentium gloria, & fama rerum gestarum
 viro in sævum, atque importunum tyrannum, at-
 que adeò in teterrimam belluam vnius sceleris fu-
 ror commutavit, satietate vxoris, in cuius consue-
 tudine, & convictu duodetriginta annos, liberis
 quoque susceptis, egerat, ortam clarissimo æta-
 tis ejus Rege matrimonio suo expulisse, agita-
 tumque libidinum furiis, brevi aliis necatis, a-
 liis repudiatis vxoribus sextis vsque nuptiis jura
 conjugii violasse. Quid ergo evenit? huic ex tot

» conjugis nullam superesse prolem ; illi vnicam , &
» diu sterilem egregiam septem liberorum sobolem
» peperisse , quos ille moriens superstites omnes re-
» liquisset ; non enim effrænata libidine liberos , sed
» justis , castèque culti matrimonii conjunctione
» procreari , quam Deus non ad propagandum mo-
» dò genus instituit , sed illius societatis , quâ ille
» Ecclesiæ suæ arctissimè copulatur , & conjungi-
» tur , signum , atque indicium , id est , sacramen-
» tum esse voluit ; in quo suscepti filii veri numinis ,
» veræ fidei , & pietatis cultores educantur. Proin-
» de mitterent ipsi has consultationes de re , quæ
» dubitandi , aut deliberandi causam non habet ,
» quibus aliter id malum , non discutitur ; & ab
» initio præciderent hanc in Regis animo cogita-
» tionem , & radicitus evellerent , ne stirpes rena-
» sci vnquam possent , quas qui serere conantur ,
» eos improbos , & Regis , & Reipublicæ , & bo-
» norum omnium hostes ducerent : dum enim per
» speciem religionis fallaces , & importuni homi-
» nes revocari student à falsi flagitii , peccatiquè
» conscientia Regem , efficiunt , vt verè , & publico
» periculo peccet , piaculòque gravissimo se , Re-
» gnùmque obstringat. Regum cupiditates fræna-
» ri , non incitari oportere ; tanto enim majore vi
» ferri , quanto ex altiori dignitatis fastigio erum-
» punt , nisi amicorum occurrat fides , quæ eos ve-
» luti fræno contineat , regatque ; quòd si pestifer
» aliquis assentator præcipites porro impulerit ,
» haud secùs quàm saxum ex edito monte per de-

clive evolutum nullâ vi, aut conatu sistas, donec ad
 imum vallis cum magna rerum strage pervenerit.
 Quo magis iis cavendum, providendumque esse
 id moliri, ac impellere saxum improbi assentato-
 res ne possint; docerent ipsi Regem nihil esse, cur
 animum variâ religione sollicitum habeat, quan-
 do in ejus, & Reginae conjugio vitii nihil sit (quæ
 æquitas, & pietas ipsius est) cum quanta sancti-
 tas, & quàm indissolubile vinculum ejus, intel-
 lexerit, absistet molestis se afflictare curis, & in
 Dei voluntate, & Ecclesie placitis acquiescet. Hoc
 quo Regis animus stimulatur scrupulo erepto,
 omnique dubitatione ejus sedatâ, futurum ut in
 pristinam cum Regina gratiam rediret, unâque
 concorditer, & conjunctè, ut eorum necessitudo
 postulat, viverent. Verùm si ab recenti hoc dissi-
 dio in convictum, & consuetudinem ejus reduci se
 continuò Rex non patietur, vim illi afferendam
 non videri: Tempus, Deumque; rationem, ac
 viam reconciliationi eorum aperiturum: ipsi piis
 utrumque precibus Deo commendarent, atque in-
 terea darent operam, ut si qua incommoda opinio,
 si qua offensio hæsit in Regum animis, ea stu-
 dio, ac sedulitate eorum tolleretur, atque sanare-
 tur. Adjecit postremò, ut cogitarent, quàm a-
 lieno tempore tam periculosas, & inutiles res
 moverent, cum & gravi bello à Moscis pre-
 merentur, nec vlla circa fatis fideli à finitimis
 populis pace niti possent, & multis præterea in-
 testinis incommodis ægra, atque afflicta eorum

» Respublica esset. Hæc cum Commendonius compositè, copiosèque, & summa cum gravitate, quæ propria omnis sermonis, actionisque ejus semper fuit, differuisset, omnium non approbatione solùm, sed admiratione constantiæ, integritatis, & prudentiæ accepta oratio est; qua & rem ipsam perspicuè, & distinctè enodatam expedivisse est visus, & perstrictos qui Regi suasores, adjutoresque exitiosi consilii putabantur, egregiè deterruisse, atque caput ipsum hujusce mali recidisse. Nullius præterea rogata sententia est, & tergiversante, & nutu magis, & motu corporis, quàm dictis assentiente Ucangio, Padnevius gratias Commendono, suo, & aliorum nomine amplissimis verbis egit, atque ita prorsus facturos, quemadmodum ipse censuisset, dixit. Sequentibus diebus separatim optimus quisque, qui illi concilio interfuerunt, domum ad eum venire, gratias, laudèsq; habentes, ejusque virtute liberatam eorum Rempublicam, discussumque ingens periculum prædicantes. Miserat Rex accitum eum ad se postquam à Nunciis res in Senatum adducta prodierat, & antè quoque sæpe injecerat, habere se, de quo magnopere colloqui cum eo vellent. Eo plus negotii Commendono in mitiganda, sedandaque Regis perturbatione fuit, quòd rationem omnem aspernabatur ægritudo
 » animi sui non potentis. Præfatus id illud esse,
 » de quo multo antè agere cum eo statuisset, cujus
 » & prudentiæ tribueret meritò plurimùm, & pietatem

ratem in Rempublicam, & in se studium, ac be-
 nevolentiam, & omni re fidem, ac religionem
 spectatam, cognitamque haberet, à cruciatu,
 quo se dies noctesque aiebat torqueri, à lachry-
 mis, à desperatione exorsus omnia perpeti sup-
 plicia, omnia aduersa paratum subire, famam,
 vitam, Regnum amittere facilius posse, quàm
 cum illa vivere. Præterquam quòd ingenia, quòd
 mores non congruerent, ab illa se fœditate co-
 mitialis morbi, vt à peste, & morte abhorrere,
 & quo haud minùs terreretur, non ab vno sibi,
 sed à pluribus spectatæ fidei, atque doctrinæ vi-
 ris affirmatum, verum inter eos matrimonium non
 constare. His animum confici, ac lacerari assiduè
 suum. Ab ipso pro amore, quo complexus eum in-
 de ab initio adventûs ejus in Poloniam esset, pro
 fide, quam ei rerum suarum omnium quantam
 vix vlli ex intimis amicorum habuisset, petere,
 orare, obtestari, vt viam, & rationem, quæcum-
 que esset, eripiendi se huic miseræ aliquam in-
 veniret: iterum sibi vitam, iterum datum Re-
 gnum existimaturum: aut ab ipso liberari se, aut
 à nemine posse. Nihil verò postulatum à se, ni-
 hil factum, nihil obtentum, nisi ritè, ac de Pon-
 tificis maximi voluntate, & concessu velle. Quæ
 cum diceret, non in vultu modò dolor animi in-
 gens eminebat, sed crebræ etiam oculis emana-
 bant lacrimæ. Animadvertere hîc libet, quan-
 tam fortuna facultatem Commendono in manus
 tradidit, Regem sibi immortalî beneficio devin-

ciendi, si modò blandiri paulùm cupidini ejus,
 fovere spem, & offerre operam, & studium pol-
 liceri sustinuiſſet: sed ejus non tam abſtinentia,
 constantiâque tentata est, quàm ipse simul dolo-
 re, simul difficultate hæc audiens afficiebatur.
 Tam amanter animum profundenti in se Regi
 adversari durum, atque inhumanum, adeò impo-
 tentem, inflammatumque, ac propè affectu ni-
 mio amentem mitigare, ad rationem, ad consi-
 lium revocare maximè arduum, & spissum vide-
 batur. In re tam ancipiti ab integritate, atque
 fide sua subsidium petiit; & summis humanita-
 tis meritis Regis in se prædicatis, nec ulli se, qui
 majorem ex casu ejus dolorem caperet, professus
 concedere locum, qui sibi vnicus daretur, gra-
 tiam ei aliquam referendi, & suam in eum fidem
 & pietatem testandi, prætermitti à se non debe-
 re. Reges quò majore potestate, & copiâ rerum
 omnium cæteris hominibus præstent, eò ferè ma-
 gis ab amicis, à quibus vera audiant, inopes es-
 se. Nam probos quoque, & constantes viros su-
 bigi cupidine, aliisq; auctoritate, & opibus,
 quæ Regum gratiâ parantur, excellendi, & nul-
 lâ re faciliùs, quàm ad alterius voluntatem lo-
 quendo, assequi. Hinc omnia auribus dari, ni-
 hil veritati: Hinc sæpe magnos Reges in summa
 veri ignorance versari, atque ex eo innumera-
 bilia peccata oriri, validissimâque Regna sæpiùs
 perniciosis adulantium illecebris, quàm hostium
 armis esse subversa. At sibi stare eum Regem,

cujus tanta haberet benignitatis & amoris officia, blandâ, & ad gratiam compositâ oratione non fallere. Si res facultatem haberet, cujus ille studio tam vehementi teneretur, nullius operam illi promptiorem fore, cum verò ejus ne fingi quidem spes vlla possit, cur eam alat cogitationem, quæ Regi & curam, ægritudinè que augeat, & periculum creet? cur vt placitura loquatur, vera, atque vtilia fileat, in quo & ipse à fide, atque officio discederet, & Regem humanissimè de se meritum non turpi solùm, sed pestifera assentatione decipiat? In ipsos inde Nuncios acriter est inuictus, negans eos aut Regis, aut Reipublicæ studio hæc movere, sed locum turbandi præsentem rerum statum quærere: Nuncios eos appellari, quia legati à sua quisque civitate ad Concilium sint, cum certis præfinitis, atque etiam scripto comprehensis mandatis, quæ mutare, à quibus discedere illis jus non esse. Juberet eorum sibi mandatorum ab singulis commentaria exhiberi, facilè deprehensurum nihil illis publicè à suis ea de re imperatum. Labem perfidiæ proximam non solùm de eo, quòd iussi non sint contra civitatum voluntatem referre ad Senatum ausos, sed ex sua libidine Regem ipsum arguere, ei vivendi leges ferre, atque ejus intima domûs, & lectum ipsum genialem scrutari, & si quid rixæ sibi cum vxore sit, inquirere, denique rem periculi, atque offensionis plenam ciere non veritos, qui si Regina vicem

» dolebant, aut Regem cupiebant ab inclementi in
» illam animo, aut etiam ab errore aliquo revocare,
» an non prius, quod nos divinæ docent litteræ,
» ipsum solum admonitum, & precibus cum eo
» actum oportuit? statim nullâ modestiâ, nullô
» more, nullo majestatis ejus respectu penè accu-
» satoriè palam in Senatu Regem perstrinxisse; ni-
» mirum eos aliud spectare, turbas quærere, &
» quâ audaciâ religionem, & omnium sacrorum
» jura violarunt, eâdem occasionem novandi in Re-
» publica res captare, & moturos aliquid, quod
» deinde fisti sine magno negotio non possit, nisi
» ipse effrenatæ eorum licentiæ obviam ierit, & in-
» tra muneris sui fines manere coëgerit. His in-
» cusatis eadem illa repetiit, quæ nuper apud Epi-
» scopos disseruerat de vi, ac sanctitate matrimo-
» nii, quod semel ritè initum infringi, aut dirimi,
» nisi morte, non potest, iis ab eo vinculis, eâ im-
» mutabili lege esse constrictum: nec ipsum affini-
» tate, quæ illi cum Regina erat, à conjugio ejus
» prohiberi, quando ex auctoritat ePontificis Ma-
» ximi antè de jure Ecclesiastico derogatum fuerit.
» Quod non datum à Deo (nam sic quidem attingere,
» aut solvere scelus inexpiabile foret) sed ab
» Ecclesia scitum, quo periculis, quæ maximè in
» convictu, & domestica propin quarum consuetu-
» dine esse videbantur, occurreretur, & peccandi
» licentiam hominibus reprimeret, & cohiberet.
» Aut ergo imperitissimos divinarum litterarum,
» aut improbissimos mortalium esse, quicumque

animum ejus turbare vanâ religione his injectis
 dubitationibus conati essent; nimirum callidos
 homines rimatos esse Regis sensum alienatum,
 abhorrentemque ejus à Regina animum intel-
 kisse, atque hunc ineundæ gratiæ locum nactos
 protinus invasisse. His falsis ægri animi medicis
 haud aliam mercedem deberi, quàm si Regi æstu,
 ac feбри ardenti gelidam aquam obtulissent, eam
 depellendo morbo, & recreando corpori esse af-
 firmantes: quâ avidè epotâ multò inde graviùs,
 vehementiùsque, quod ferè fit, afflicteretur, at-
 que etiam in magnum salutis, & vitæ discrimen
 adduceretur. Quæ pœna sive temeritati, sive ma-
 litæ negetur deberi? an vt gratiam levatæ pau-
 lùm in præsentia sitis capret, aliquis Regem suum,
 & in Rege Rempublicam prodat, atque in ex-
 tremum periculum adducat? an quis mihi pu-
 blico periculo ludat? Næ hos non amicos, non
 salutis, non tranquillitatis suæ studiosos duxerit,
 vanum incutientes timorem, vbi non est timor.
 Angliæ deinde recensuit ruinas, atque Henri-
 cum pari assentatorum peste corruptum, & cum
 nobilissimo Regno perditum, ad vltimùmque e-
 xitium præcipitatum fuisse; idque ipsum postea
 eum inter suos aliquando questum constare, &
 quanta commutatio morum ejus secuta esset,
 quem inter omnes ætatis suæ Reges clarissimis
 virtutum laudibus longè præstantem, & ab tali-
 bus corruptoribus depravatum, atque inductum
 in tam ferum evasisse monstrum, vt truculentio-

» rem Tyrannum ne veteres quidem scriptores me-
 » moriæ prodiderint, & quæ natura Tyrannorum
 » est, cum cædibus suorum, rapinisque grassaretur,
 » haud secus, quam si expilandum, vastandumque
 » suum ipse Regnum suscepisset, adeò suspectam
 » omnium fidem habuisse, ut ne vxoribus quidem
 » suis, quas singulis propè annis pari incontinen-
 » tiâ dilexit, & inconstantia abjecit, fideret; ac ne
 » ipse quidem minus se suspectum omnibus, atque
 » execrandum esse sentiret. Quin Gallorum ipso-
 » rum, & quorundam Germanorum, quorum amici-
 » tiâ se, ac fœdere junxerat, insidias timere soli-
 » tum, & cavere omnia, & circumspicere, tam-
 » quam si terrarum orbis ad eripiendum ei Re-
 » gnum, & immania scelera, queis se contamina-
 » verat, vindicanda, conspirasset, ad omnia pave-
 » re, & in mediis voluptatibus, in quibus assidue
 » volutabatur, interdum subitis terroribus corripe-
 » retur, tantisque curis, angoribus, sollicitudini-
 » bus, suspicionibus diuturnis, nocturnisque adeò
 » fatigaretur, interdum ut professus inter amicos
 » sit, nihil sibi accidere posse morte optabilius.
 » Audivit hæc attentè Augustus magno silentio,
 » nec dicentem interpellavit vnquam, sed gemitus
 » crebros, & suspiria ab imo pectoris subinde mit-
 » tebat, ut facilè appareret vinci magis veritate
 » eum, quam suam ab ipso cupiditatem vinci pos-
 » se. Postremò, Et mihi, inquit, mori satius est,
 » quam cum illa vivere: cui malo privato vnquam
 » nuptiæ infeliciores contigere? Conjugem non

habeo, & conjugii vinculis adstrictus teneor, & cum præter me nulla tot Regum in Polonia stirps reliqua sit, mihi ætate, & valetudine integrâ præcisam spem liberorum cerno, quod vnicum, & domus, & vitæ solatium, & Reipublicæ stabilitimentum erat, & vnâ mecum Regum stirps, nomen familiæ est interiturum; vnus infinitæ, atque intolerandæ miseræ, nec remedium, nec modum, nec finem inuenio, cum vxore cælebs, & maritus sine vxore, prodigium, atque ostentum matrimonii futurus perpetuò sum. Hæc ingenti motu animi cum dixisset, iterum orare, atque obsecrare Commendonum institit, vt si qua ratio iniri posset, sibi & Regno consuleretur; nam ad cæteram infelicitatem suam accedere studium popularium suorum, vt ipse suscipiat liberos, iisque operam det, deque eo sæpe molestas voces auribus suis accidere. Commendonus cum adeò impotentem cerneret, vt quas refellere rationes nequiret, eas tamen per mollitiem, atque infirmitatem respueret, iterum hortatus est eum, Ut animum ad constantiam, firmitatémque revocaret, neque huic ægritudini ita succumberet, vt se de rationis, & prudentiæ statu dejici pateretur, reputaret omnino quanta, & quàm ad multa pertinens res moveretur, & quæ nunc fortuna, quæ conditio Regni sui esset: quanto intestino morbo laboraret turbata, & pravis opinionibus, erroribusque omni sacrorum disciplina, & audaciâ, atque licentiâ Magistratum, atque legum ma-

:olon

» jestate convulsâ, & multis Principum alienatis de
 » eo decreto, quo publicis vectigalibus, bonisque
 » cedere eos coëgisset. Ad id tot propè hostes cir-
 » cumstare Poloniam, quot circa essent finitimi
 » populi. Imminere Russiæ Vallachos, Tartaros
 » populari Podoliam, Lithuaniam gravi Moscorum
 » bello urgeri: Regibus Suetiæ, Daniæque, Litua-
 » niam carpi, Germanos naturâ infensos ereptam
 » Prussiam fremere. Cæsarem ipsâ illâ suspicione
 » sollicitari, quòd armis se à Transilvaniæ Regulo
 » petitum Rege auctore opinetur, questumque de
 » eo apud suos ipsum non ignorare. Quid si hæc
 » insuper ignominia non illi solum, sororique,
 » sed vniversæ Austriæ familiæ imponeretur? Ab-
 » sisteret iis consiliis, queis se gravi curâ, & Re-
 » gnum ancipiti disordine implicaturus esset, &
 » desineret ea sperare, quæ humanas vires exce-
 » dunt, in quo gravius ipse, quàm Anglus Henricus
 » esset peccaturus, quòd de eo perfectum iudicium,
 » sancitæque lex fuerit, ejusque tam recenti, tam
 » insigni, atque exitus tam funesti exemplo deterreri
 » omnes possint. Hæc se ei tam liberè nunquam fuisse
 » dicturum, quæ insolentia, graviâque auribus ejus
 » fore meritò suspicari posset, nisi pari & officii fi-
 » de, & pietatis studio erga ipsum afficeretur. Gra-
 » tiam se quidem ejus maximi facere, sed pluris
 » salutem, atque incolumitatem asfirmare. Po-
 » stemò Augustus, quamquam perturbatione, ac
 » dolore disrumpi videretur, tamen vim, inquit,
 » asferre insuperabilibus equidem, Commendone,
 nolo;

nolo : meo infelici fato, quando ita necesse est; parebo. Tu autem cave putes tuâ me oratione, aut libertate offendi : nam ut mihi gravis, atque acerba res fit, de qua differuisti ; tuus tamen in me animus, & hæc fides, & religio non jucunda esse non possunt. His sermonibus sedatus non nihil est Regis animus, atque in præsentia omnis ejus rei mentio omissa; neque datum Nunciis responsum, neque ab iis petitum; ita compressum est oriens illud incendium, quod si vires cepisset, si Commendonus paulum modò cupidinem Regis fovisset, aut loci aliquid spei ei reliquisset, haud dubium erat, quin conflagraturum validum, ac nobile Regnum, interiturumque fuerit. A Cæsare paulò post hac ipsâ de re Legati venêre imbuti eâdem de Commendono suspicione, quam ei facta de se Regina fuerat, eorundem malevolorum, atque obrectatorum artificiis. Cæsaris auribus inculcatâ. Sed brevi ab Legatis ipsis non deprehensa solùm calumnia est, sed omnem erumpentis ejus flammæ impetum vnum excepisse, vnum restinxisse compertum : & magnæ ea de re actæ à Cæsare, Legatisque gratiæ ; nec ab iis cœptum inde quidquam, aut actum in ea re, nisi de consilio ejus est : qui cùm antea pertentasset Regis animum, excusato comitali Regi-næ morbo, nec perpetuum eum, nec incurabilem esse ostendens, adeò à consuetudine ejus aversum animadvertit, ut auctor Legatis fuerit non solùm ut de concubitu, sed ne de convictu quidem

D d

mentionem ullam facerent, ne Rex si se vrgeri ad id sentiret, quod mortis instar exhorreret, præceps inde ad divortii consilia revolveretur, omnique abjecto pudore, omni spreto periculo ruere iterum inciperet. Ab Regina obsequiis, & officiis deliniendum, permulcendumque esse, donec tempore quoque ipse animus ejus molliretur, ac mitigaretur. Et parvè quidem consilio ejus Legati. Cæterùm Regina impatiens contumeliæ non multò post per speciem visendi suos, egressa Regno Viennam se ad fratrem contulit; quod à nobis inferiùs suo loco tradetur.

FINIS LIBRI SECUNDI.

